

84Қаз7
Ы1 88

**МАРАТ
ЫСҚАҚОВ**

**ДАРҚАН
КӨҢІЛ**

**МАРАТ
ЫСҚАҚОВ**

ДАРҚАН КӨҢІЛ

Өлеңдер

«ЖАЗУШЫ» БАСПАСЫ
А л м а т ы — 1981

Ысқақов Марат.
Ы 88 Дарқан көңіл: Өлеңдер.— Алматы:
Жазушы, 1981.— 88 бет.

Марат Ысқақовтың «Дарқан көңіл» аталатын бұл жинағына әртүрлі тақырыпта жазған өлеңдері енді. Акын бұл өлеңдерінде туған ел, өскен жер, совет адамдарының Отанға деген махаббатын, жан дүниесін, өз замандастарының еңбегін жырлайды.

Каз

И $\frac{70700-062}{402(05)81}$ 85—81 4702230300

© «Жазушы» — 1981

Бірінші бөлім

ТУҒАН ЖЕРДІҢ ТӨСІНДЕ

БАҚЫТ БАСТАУЫ

Октябрь — бақ таңым,
Шапағы алаулы.
Мен де сол саптамын
Алқызыл жалаулы.

Қуаныш ақтарып,
Адамдар шалқыған.
Жүрегі шаттанып
Барады айтып ән.

Құшағын жаяды,
Күлімдеп күзгі күн.
Сәулесін құяды
Тойлаймыз біз бүгін.

Октябрь алыбым,
Кемелді жасында.
Жылдарды жарып үн
Жетеді ғасырға.

Көтерген биікке
Достықтың ұранын.
Әлемге сүйікті
СССР — тұрағым.

Еседі жыр-әннің
Жалыны жүректен.
Жеңімпаз ұланмын
Октябрь түлеткен.

Мәңгіге құриды
Теңдіктің қас жауы.
Октябрь — ұлы күн,
Бақыттың бастауы.

ЖҰМЫСШЫ

Күні-түні ойлаумен жұрттың қамын,
Қуантады тың іске ұмтылғаның.
Жұмысшы боп халқыңа қызмет қылған
Жігеріңнен жұлқынған жыр тыңдадым.

Балалықтың шынығып бал күнінен,
Жұмысшы деп аталған жанды білем.
Сенің даусың жетеді жүректерге
Солқылдатқан дүниені балға үнімен.

Құлақ тоса осы бір ерлік үнге,
Жырға қосам сүйсініп сені күнде.
Болат балға, шаруа орағымен
Қалды мәңгі белгі боп гербімде.

МИЛЛИАРД

Бізде заң —
ер ісіне ел сенеді,
Әр күнім — уақыттың зор бөлшегі.
Болашаққа жасаған қадамымыз
Бұл күнде Миллиардпен өлшенеді.

Мұны есту құлаққа қандай керім,
Бақ жұлдызын әлемнің таңдайды елім.
Миллиард деген —
тау-астық қырмандағы,
Миллиард деген —
Төгілген маңдай терім.

Миллиард ол —
қуатым бойымдағы,

Шынға айналған қиялым ойымдағы.
Миллиард — нан, келешек, бейбіт өмір,
Мұны тегіс дүние мойындады.

Миллиард ол —
он қатар сан тізбегі,
Байлық артқан керуеннің сансыз легі.
Кім айтады қалар деп нансыз мені,
Кім айтады қалар деп әнсіз мені!

Біздің жүрек осылай жыр құраған,
Нансыз, әнсіз болмайды бір күн адам.
Даламыздан біздердің о бастан-ақ
Оқ-дәрі емес, нан исі бұрқыраған.

Тұрмыз тағы астықты мол ап бүгін,
Білгеннен соң дән тілін, орақ тілін.
Әлі талай Миллиард паш етеді
Қазақстан тыңының жомарттығын!

ТЫҢДАҒЫ ТРАКТОР

Тұғырда тұр шынжыр табан трактор,
Жай тұрған жоқ көрініске бірақ бұл.
Мына өлкеде оның ізі түспеген
Қарыс жер жоқ, еңіс, жота, қырат-қыр.

Тұрғандай ол шолып қарап беткейді,
Ауылдағы көне көздей көптейгі.
Келген адам тамашалап тұрпатын
Бір айналып шықпай оны кетпейді.

Аймалаған самал сүйіп бетімді,
Тұрмын мен де ойға шомып не түрлі.

Осы «ДТ» өз міндетін атқарып,
Пенсияға шыққан адам секілді.

Бұл туралы сан шежіре сақталған,
Сұрап білдім жергілікті қарттардан.
Бұл трактор шыңға бастап шабуыл,
Бірінші боп осы ауылдан аттанған.

Көз көрмейтін борандарда, дауылда,
Жаздың аптап жалын атқан шағында.
Жас жігіттің тізгіндеген қолымен
Тоқтамастан жүріпті ылғи бабында.

Шегінбеген, жаңылмаған қарқыннан,
Темір тұлпар үнемі алға талпынған.
Жыртып өткен жолдарында жыл сайын
Жайқалыпты дариядай алтын дән.

Жан баспаған таулар төсін тосыпты,
Жолбарыстай ну қамыста жосыпты.
Тың төсінде тау тұрғызған астықтан
Миллиардқа лайықты үлес қосыпты.

Күз болып зеңгір көкте нұрлы күн,
Сый ғып тағып ақындардың жыр гүлін.
Тың тарихтың тұғырында еңселі
Қыран құсап қара «ДТ» тұр бүгін.

ЖЫР АРҚАУЫ

Үзілмейтін арқау бар өлеңде де,
Сыймайтұғын ешқандай көлемге де.
Үзілмейтін арқау бар, ұлы ұғым бар
Бұған қарсы дау айтса көнем неге.

Бас арқауым — жырларым халқым жайлы,
Қанатсыз сөз бұл тұста айтылмайды.
Халқым жайлы сөйлесем алқынбаймын,
Халқым жайлы жырласам сарқылмаймын.

Үйренуге мен одан жалықпадым,
Сол арқылы шығармын жарыққа мың.
Халқым мені түлетті бесігімде
Ойлау парыз маған да халық қамын.

Жиі-жиі өзінмен жүздесем мен,
Бір сұхбатта арылам жүз кеселден.
Саған келіп алдымен құлақ тосам,
Домбыраға бір әуен іздесем мен.

Сені ойлаймын қаламды қолға аларда,
Қыраның боп төбеден сөрғаларда.
Саған келіп алдымен жөн сұраймын
Адам жайлы, ар жайлы толғанарда.

Кедергіге, керілген арқандарға,
Көктей өтем тоқтамай,
тартам да алға.
Уа, халқым, деп сиынам күдіретіңе
Атой сап қиындықты талқандарда.

Даңқты ғой ежелден халқым менің,
Ерлік, өнер таратқан салтың керім.

Ұрпақтардан ұрпаққа жалғасатын
Қасиеті сарқылмас алтын кенім!

Сенде менің,
уа, халқым,
күш-қуатым,
Келді кезім, келелі іс қылатын.
Асу бермес қияңа аттанайын
Мінгіз маған қиялдың ұшқыр атын.

Күш-қуатым,
уа, халқым,
сенде менің,
Саған карап бой түзеп сәнденемін.
Досыңа мен құшақ боп ашыламын,
Қылыш болып жауыңа сермелемін.

Ақиықтай шықсын деп алып тауға,
Қанат бердің биікте қалықтауға.
Алдыңа әкеп кеудемді тосамын мен
Ақ жаныңа жарақат дарытпауға.

Аспандағы айым сен,
 күнім де сен,
Жүрегіңмен ұдайы бір үндесем.
Саған қолын салғанның қолын шабам,
Тіл тигізген есердің тілін кесем.

Парасаттың,
уа, халқым,
мектебісің,
Ұрпағыңмен мәңгілік көктер ісің.
Тым бақытты сезінем,
өзіңменен
Бірге менің өмірім өткені үшін.

Сен тұрғанда халқым-ау, қарсы алдымда,
Әсте мен, жыр жазуға шаршармын ба.
Қолыма күдіретті қалам бердің,
Кеудеме тыншымайтын жан салдың да.

Жыр ұшырмай енді мен отыра алман,
Отыра алмас зауламай ақын-арман.
Бой көтерем шың болып Алатаудан,
Жарқыраймын айдын боп Атыраудан.

Күмбір күй боп шертілем шанағыңда,
Қуаныш боп көрінем қабағыңда.
Сай-салаңда есемін самалың боп,
Көгалың боп жайқалам танабыңда.

Боз жорғаның саламын бүлкіліне,
Көк аспанның ұқсаймын күркіріне.
Жас арудың бұрымын жібектейін
Жалғастырып өремін жыр тініне.

Сар қымыз боп сабада сапырылам,
Дәріс алам дананың ақылынан.
Менің легім — қиыннан қаймықпайтын
Өмір өзі шыңдаған батыр ұлан.

ЖАЛЫНДЫ ЖАСТЫҚ

Сұлулығын теңеймін гүл шоғына,
Күш-жігері алыптай,
білші оны да.
Тірліктегі қырсықты, қыңырлықты
Құртпай қоймас түссе егер қыр соңына.

Асқақ күйін шерткен шаттығымның,
Жанарына алауын жақты күннің.

Сыңға түскен кезімде болған талай
Қуәгері айнадай пәктігімнің.

Сен туралы жыр-аңыз жатыр есіп,
Ер ісіңнен түледі батыр өсіп.
Қатарыңнан әлі де шығар талай
Қорчагин мен Кошевой, Матросов.

Жарқыл қағып жайнаған нұр өңінде,
Оның күші — балғаңда, түренінде.
Сол жастықтың маздаған отыменен
Жыр туады жалынды жүрегімде.

* * *

Келеді елім, нықтап басып оңға адым,
Дәлелдеумен бақыт құсы қонғанын.
Сонда-дағы кетпейді естен қорқыныш,
Кетпейді үні құлақтардан бомбаның.

Бейбіт өмір сүру үшін адамдар,
Қолға алынсын қайла мен тек қаламдар.
Атылмасын ажал оғы мылтықтан
Оқтан әлі жазылмаған жарам бар.

Бейбіт күнмен көңіл бағы көгерсін,
Тірлік үшін қызмет қылсын өнер шын.
Үзілмесін бөбектің шат күлкісі
Шошымасын ақ қауырсын көгершін.

* * *

Адам болу — абырой — ардақты ісін,
Әркім соған жұмсайды арнап күшін.
Қажет болса жүктердің көтеремін,
Он еседей өзімнен салмақтысын.

Іскерлікті адамдық ар тандаған,
Ар жібіне мәңгілік арқандаған.
Ақтай алман адамды тірлігінде
Бойындағы бар күшін сарқа алмаған.

* * *

Ауырдың үсті,
Жеңілдің асты,
Шіркін!— деп,
Ығысатындар бар, сол жаққа қарай біртіндеп,
Жеңіл іс бар деп желіккендерге өмірде
Кейде ыза болып,
отырам кейде күлкім кеп.

Ақтаудан қашып адамның аппақ сенімін,
Іздейтіндер бар-ау
әр жерден істің «жеңілін».
Өз ұғымымда жеңіл іс деген болмайды,
Ауырдан қашу —
Азамат үшін, тегі, мін.

Болады ауыр зат емес тіптен ер көңіл,
Салмағы жоқтар, мазмұны жоқтар —
жеп-жеңіл.
Осындай күйде көбік боп көкке ұшқанша
Ар жүгін батпан
арқалап ал да
жерге кір.

Жеңілтек адам —
көлбеңдеп ұшқан көбелек,
Жүре алмақ емес ауырдан үлес бөле жеп.
Көтере адмасаң иығыңа түскен салмақты
Тірі боп жерде өмір сүргенің не керек.

Аралап, таңдап
жанына ғана жайлысын,
Міндеттен ауыр қашады кәне,
қай кісің?
Қажет болғанда
әлемнің мынау тегістей,
Көтеру керек
Қуанышы менен қайғысын.

* * *

Мұрша болмай, кейде сирек көз ілем,
Арқамдағы ауыр жүктен езілем.
Ертелі-кеш мойынтұрық сүйреген,
Кейде өзімді бір күштідей сезінем.

Тартып жүкті ілгеріге мен кеттім,
Ұзақ жолда сезінемін сергек тым.
Шаршау қайда,
қайта түлеп құлпырам,
Бойға сіңген рақатымен еңбектің.

КӨҢІЛ КӨРКІ — ТУҒАН ЖЕР

Өзіңнен өлең-жырдың теріп гүлін,
Тыпыршиды кеудемді кернеп бір үн.
Шалқып жатқан Атырау айдынындай
Жаным менің кетті ғой кеңіп бүгін.

Арқасында өзіндей кеңістіктің,
Еңкейте алар еңсемді еңіс қып кім.
Мәуелейтін жөнім бар,
туған елім,
Міндет артып, сен менен жеміс күттің.

Арзан жолмен жеткем жоқ бұл күнге мен,
Кедергіге кезіккен іркілмегем.
Жүрегімде келеді лаулап жанып,
Махаббатым —
бір сенсің, жұртым, деген.

Сол сенімім әрқашан табыстырды,
Алып кірді үйіме алыс қырды.
Қиялымды самғатып қия шыңға,
Ойларымды толқынмен жарыстырды.

Болмасам да бір дүлдүл жұрттан асқан,
Маған шуақ төгіпті аппақ аспан.
Жаралғандай өзімді сезінем мен
Жемісті мол беретін құтты ағаштан.

Туған жер деп ең алғаш жыр бастағам,
Достарым көп бұл күнде сыйлас маған.
Ел-жұртымның алдында борышым көп,
Жүктерім де жетеді жинаспаған.

Самғап ұшып болашақ сапарларға,
Болсам деп ем алдағы қатарларда.

Қанат бердің самға деп,
ардақты елім,
Қанаттылар ұяда жата алған ба?!

Болсақ егер бүкпесіз таза мақтар,
Ел тірегі — еңселі азаматтар.
Ту астында алады қас жүлдені
Тұлпарлар мен тек қана қазанаттар.

Мен жұртыммен шадыман мээ екенмін,
Туған жермен кең жайлау жаз екенмін.
Шын жүректен қуанып, мақтан тұтам
Болғанымды бір ұлы қазекемнің.

Мен жұртыммен іргелі ел екенмін,
Елім — көзі
барым мен берекемнің.
Кең пейілін халқымның шалқып жатқан
Болашаққа апарам төр етем мың.

* * *

О, туған жер!
Сүйкімді атырабың,
Кей сәтте өзінді ойлап отырамын.
Қалы кілем секілді сезілетін
Табанымды басқанда топырағың.

Өмір деген тым ұзақ жолда мына,
Жөн сілтедің адаспас алдағыма.
Биік бол деп шығардың шыңдарыңа,
Содан әрі жетсін деп арманына.

Жылдар мені балғын деп баласындың,
Ұқтым сырын сендегі жарасымның.
Қарсы алдымнан ~~ыстық бөп ашыласың~~
Құшағындай ~~бісебі мені қауымың~~ **У Д А Н Д Ы Қ**

Бүгін шабыт нәсерін селдетейін,
Қиялымның қанатын серметейін.
Әлдиіңмен тербеп ең бесігімді
Енді өзінді жырыммен тербетейін,
О, туған жер!

* * *

Туған жерге оралып келем бүгін,
Қырларынан қуалап терем гүлін.
Осы жерден мен алғаш аттанып ем
Арқаланып қайтуға өнер жүгін.

Ыстықсың ғой о бастан, шіркін, далам,
Думаныңда ән салып, күй тыңдағам.
Бір жақсылық өзіңе жасаймын деп
Болушы еді кей күндер ұйқым да алаң,

Құрық салып жылқының ірісіне
Үйретіп ем асауды құм ішінде.
Тостым талай құлақты бозторғайдың
Көмейінен шырқалған күміс үнге.

Көктен төмен қыран құс құлдырайтын,
Естілетін қанаттың судыры айқын.
Аппақ толқын басқандай боз даланы
Көкжиекте көк сағым бұлдырайтын.

Сол сағым боп ұстатпай зытып үміт,
Асау мөңкіп жүргенде құтырынып,
Балалығым осы бір құм ішінде
Қанжығамнан қалыпты сыпырылып.

НАРЫНДА

Нарын десе толғанып, тоқталам мен,
Қыран құстай ұшуға оқталам мен.
Шын ерліктің осы жер ескерткіші
Ағып өткен Исатай, Ақтабанмен.
Қара бұлттар қаптап кеп жан-жағынан,
Елді айырған аяулы ардағынан.
Ақырғы рет жарқ етіп Наркескені
Жерге сынып түсіпті балдағынан.
Аңғал ерден жауыздың қулығы асып,
Тояттапты көтерген туды басып.
Дұшпандары тастапты қанға жуып
Қас батырдың ақсауыт, дулығасын.
Талай боздақ ауасын жұтты-ау мұнда,
Қарсы шапқан сескенбей от-дауылға.
Осы жерде жас Құрман күйін шерткен
Махамбеттің қосылып жоқтауына.

* * *

Арғымақтай бәйгеде арындатқан,
Күй еседі екпінді Нарын жақтан.
Күйден қанат бітіріп шабытыңа
Өнер сүйсең,
өзіңнің бағың да артқан.

Күй туыпты ызалы құм үстінде,
Мұң шағыпты аспанда күміс күнге.
Зұлымдықтың айқаста жон-терісін
Күй-қыранның шеңгелі бүрістірген.

Пернесінде жорытқандай ақсақ киік,
Күмбірлейді Құрманның асқақ күйі.
Күйге қоса Махамбет жырын жаттап,
Оятады кеуденді мақсат биік.

ҚАНДЫ ҚАЗА

Баллада

Тандана әлде неге күйініп кеп,
Отырды батыр бүгін түйіліп көп.
Өткен түні түсінде тәжім еткен
Өз басы қарсы алдына иіліп кеп.

Мұндай түске бола ма танданбасқа,
Қапы қалған жауынан алданбас па.
Түс жорып ол тағдырын қарғап отыр
Жалғыздықтың азабын салған басқа...

Бүгін ерте Қаройдың батты күні,
Қыр астынан естілді ат дүбірі.
Баймағамбет сұлтанның қорқаулары
Тіміскілеп,
ақыры тапты мұны.

Келеді әне,
сұлтанның он аттысы,
Бейуақтағы бұл қандай «қонақ» кісі?
Өзгелері қалды да,
топ ішінен
Жолым үйге бұрылды торы аттысы.

Самсап сонда қолы тұр
ол ықсын ба,
Дауыстады:
— Кім бар, ей, жолықсын да!..
Қару ілмей Махамбет шыға келді,
Исі батыр болған соң қорықсын ба.

— Мен, Ықылас, Төлейдің баласы,— деп,
— Ағы менен көзінің қарасы,— деп.

Жалаң сары атынан қарғып түсті,
— Ассалаумағалейкум, нағашы!— деп.

— Көршіміздің ұрылар малын талап,
Кетті үйір жылқысын барымталап.
Апта болды сабылып іздеп жүрміз,
Сәті түссе қайтпақпыз қарымталап.

Топ ішінде осы еді ептірегі,
Іште бұғып жауыздық,
бет күледі.
«Доссымағын» көргенде шыдай алмай,
Еріп кетті батырдың ет жүрегі.

Батыр айтты:
— Бүгінше тынығындар,
Таң атқанша ширғып, шынығындар.
Балбыратып астырам бағыланды,
Сары сабада сақтаған қымызым бар...

Мақтап қойып әкелген жиынына,
«Ұнай ма деп нағашым сыйы мына».
Оң жағында отырған Махамбеттің
Асылды кеп Ықылас иығына.

Білмесе де сыртынан бас салды кім,
Сезді батыр дұшпанның қастандығын.
Сүйреп шықты далаға бес-алтауын,
Қайратының көрсетіп астамдығын.

Лақтырып жүр өзіне жармасқанын,
Арпалыса қорғауда,
ол бас қамын.

Зытып барып Ықылас алып шықты,
Іште қалған батырдың алдаспанын.

Көтерілді алмастың жүзі биік,
Тура шапса тасты да кетер қиып.
Ай жүзіне шағылып жалт еткенде
Менмен басын

Махамбет жығылды иіп.

Білмеді түн:
Кім өлді, кім құтылды,
Қызыл құмға жып-жылы қан жұтылды.
Қуә болып қалуға қаймыққандай
Таң атқанша аспанда ай тұтылды.

Содан бері талай жыл,
ғасыр өткен,
Болмас мұнан жауыздық асып өткен.
Еңіреген елі үшін қайран ердің
Қанжығада осылай басы кеткен.

АЛАТАУ

Өремнің өр қиялы биігісің,
Ойымның тоқсан тарау түйінісің.
Шалқыған шабытымның асқарысың
Қызығы басылмайтын сүйінішім.

Жанымды жадыратқан саялысың,
Еркелеп құшағымды жаямын шын.
Қол жетпес арманымдай,
Алатауым —
Айбарым, арқа сүйер таянышым.

Әлемде асқан сұлу жер (сен дедім,
Өйткені жай өлшеммен өлшенбедің.
Көз жетпес шыңдарыңа қараймын деп
Көтеріле береді еңсем менің.

ЕСІК КҮЗІ

* * *

Шеберлер көп мүсіндер көркемдікті,
Шебер қолдан туады өркен мықты.
Болса-дағы қанша кең мына дүние
Сыйғызады қиялға, сол кеңдікті.

Табиғатты бөлейді күйге тегі,
Шын көрікке қарауды үйретеді.
Үнсіз мылқау жартасқа тіл бітіріп,
Ақ қайыңды бикештей билетеді.

Есік жері осындай сұлу аймақ,
Бастауларда жатады суы қайнап.
Тау бөктері оранып жасыл нуға
Асыр салар арқары шыңында ойнап.

Күзі қандай Есіктің сары алтындай,
Саф ауадан жұрт ләззат алар тынбай.
Қас асылдар, табиғат өзі туған
Қалмас тегі осылай жаратылмай.

Көз сүрінер сұлулық —
арман-шынар,
Сол арманға жететін жан бар шығар.
Күз суретін салуды адам сірә,
Осы Есіктен үйреніп алған шығар.

* * *

Мөлдір самал жібектей еседі өрден,
Таң асығып барады көшелермен.
Әнін тындап құстардың қуанғаннан
Шынарлар да биіктеп өсе берген.

Таудан құлап өзенің тыншымаған,
Құлақ тосар үніне сыршыл адам.
Ауыз біткен сүйсіне мақтасын дөп
Құлпырып бір тұрғандай құлшына маң.

* * *

Арылғым кеп ойдың ауыр бұлтынан,
Мен де тауша сілкінемін, жұлқынам.
Сол бір шақта таң сәулесі қытықтап,
Кербез шыңды оятады ұйқыдан.

Кейде ызғарлы түнереді тау іші,
Күркіреді қара аспанның дауысы.
Жарқырайды найзағайдың от тілі
Естілгендей ақ алмастар шабысы.

Содан кейін қалың нөсер төгеді,
Басталады тау-өзеннің өлеңі.
Толас тауып жарқырайды ақ аспан
—Төрге тартып кемпірқосақ төрені.

Сонда, шіркін, тау көркіне тоя алман,
Көз тұндырар гүл түсіне боянған.
Ынтық болған ғашығымды көргендей
Тауға қарай сүйрелейді ой-арман.

Қапал көріністері

«БАЯНЖҮРЕК»

Құдіреттей бір көрік қып осы ауданға,
Шығатын түлеп көктемде нөсер жауғанда.
Адамға жомарт жақсылық істеп жатсын деп
Табиғат-шебер жасапты жүрек таудан да.

Ерінбей жылдар жасапты қашап дәу тастан,
Жатады аунап үстінде оның жарты аспан.
Кім білсін, қанша баянын тауып махаббат,
Бауырында соның достасып құшақ айқасқан.

Әніме қоссам, кеудемнен шығар көркем үн.
Төбеде күліп, төгеді нұрын ерке күн.
Құт-мекен қоныс, тірліктің бұл тау тынысы,
Дүрсілдеп соққан жүрегі осы өлкенің.

«ҰЙҚЫДАҒЫ АРУ»

Бір ару «ұйықтап» жатыр Арасанда,
Тапжылмай қай тұстан кеп қарасаң да.
Есітсең ел аузынан,
сол мүсінді
Көруге ықылас қой, бара сал да.

Көз тіксең Ақсу — бүйен өрінен кеп,
Жатыр ол:
биіктіктің «төрі мен», — деп.
Қатпар шың ару құсап қалғып кеткен,
Көп көзге көрікті боп көрінем деп.

Қоймайды ол көңіліңнің аумасына,
Құштарлық дертін жамап сау басыңа.
Қойғандай қызықтырып көңіл желін,
Көтеріп бір аруды тау басына.

Тереңдеп сұлу жайлы ой арнасын,
Белгілі бұл көрікке тоя алмасың.
Тұрасың үміттені тағат таппай,
Тілдесем деп сол ару оянғасын.

«ТАМШЫ БҰЛАҚ»

Адамның секілденіп қас-қабағы,
Кәдімгі мінез бітіп тасқа-дағы.
Жатқандай ішіндегі шерін төгіп,
Көзінен моншақ-моншақ жас тамады.

Бір кезде қайғы-мұңмен қуарған маң,
Қанбаған көз жасымен суарғаннан.
Жылай ма сол күндерге күйінгеннен,
Болмаса бүгінгіге қуанғаннан.

Өзара сыбырласқан сыр-ағындай,
Тамшылар сыңғыр қағып тұрады ыңғай.
Ынтығын ғашықтардың қандыратын
Тұп-тұнық сезімдердің бұлағындай.

Сыңғыр үн кейде тіпті жалынышты,
Қиялды шар тарапқа алып ұшты.
Ал бірде ақ тамшылар аңғартқандай
Мәңгі бар басылмайтын сағынышты,

Десең де қорлығыңа шыдап өтем,
Шыдатпас сезім деген бұла көкең.

Тамшы да жата бермей қамауында
Тасты да жарып өтіп шығады екен.

* * *

«Баянжүрек» бауыры сырға тұнған,
«Ешкіөлместің» өңірі жырға тұнған.
Тау бөктерін көмкерген қалың тұман
Ойларындай адамның мұңға тұнған.

Осы жерде сағымдай жүзіп алдан,
Жалғаса алмай жүріпті үзік арман.
Ақын Сара осында сайрап өткен,
Осы жерде Біржанның ізі қалған.

Дегендей боп бәрін де алшы біліп,
Тізіп айтып таусармыз қайсы бірін.
Өскен мұнда белгілі Ғали ақын,
Туған мұнда Ілияс Жансүгіров.

КӨКТЕМ ӘУЕНДЕРІ

* * *

Алтын нұрын төккенде күн төбеден,
Көктем жайлы жазылады көп өлең.
Көңлімде гүл-бәйшешек бүр жарып,
Көктемменен мен де бірге көгерем.

Күдіретінен тұтанатын от кеуде,
Айтындаршы,
не сиқыр бар көктемде.
Қар жамылып, қалғып жатқан Жер-ана
Жасаулаған жас сұлу боп кеткен бе?!

Көктем көркін көңіліме жаттайым,
Жаттайым да тіл жеткенше мақтайым.
Қыз-күлкідей сыңғырлайды бұлақтар,
Би билейді ақ балтырлы ақ қайың.

Оянған соң ұйқысынан қыстайғы,
Сезім біткен сергектігін ұштайды.
Аландарда қолтықтасқан қыз-жігіт
Қызыл ала гүл шоғына ұқсайды.

Тап басқандай тіршіліктің тамырын,
Тыңдатқандай табиғатқа әмірін.
Жүр әнекей, кең өлкені құлпыртып,
Іскер қолды еңбек атты тәңірім.

* * *

Көктем келді, көк желекке көмілдім,
Көкейлерден күмбір күй боп төгілдім.
Гүлден гүлге ұшып-қонып, билеп жүр,
Көлбендеген көбелегі көңілдің.

Тау шатқалын тарам-тарам тілімдеп,
Ағады өзен арыстандай гүрілдеп.
Әлде нені айтып жатыр жас емен
Жас қайыңның құлағына күбірлеп.

Көктем жайлы көрікті әнге саласың,
Махаббат боп жүректерде жанасың.
Тіршілікті қайта-қайта түлеткен
О, көктем, сен — табиғатқа анасың!

* * *

Көктеммен бірге мен де көгеремін,
Гүлдей жайнап кетеді көп өлеңім.

Сезімдерден сұлу ой көктесін деп
Ақ жауын боп аспаннан себеледім.

Көктем-көрік көңілмен жарасады,
Көтереді биікке аласаны.
Сол көктемдей мен де бір көрсем деп ем
Тарту қылып баршаға тамашаны.

КҮЗ

Төрт маусымның бірі боп жүздеседі,
Тынымсыз-ақ кезең ғой күз деседі.
Қой қайырған ымыртта жас шопанның
Қабағына қатыпты мұз кесегі.

Қалың тұман ұйыған шатқалдарда,
Тау шыңдары көмілген ақ қарларға.
Тым қолайлы тимейді-ау осы күздің
Жайбарақат қам қылмай жатқандарға.

Бұлт астынан күн көзі жылтырайды,
Жапырақты долы жел жұлқылайды.
Қырау көмген жотасын боз даланың
Сай-сүйегі суықтан сырқырайды.

Осылайша қоңыр күз күшке енеді,
Таң алдында бетті аяз тістеледі.
Жай басам деп, адамдар, қапы қалма
Қылыш сүйреп, энекей, қыс келеді!

ҮНДЕСТІК

Үндестік табам үйде де және түзде мен,
Ұнатқан жерге бір емес, тіпті жүз келем.
Үндестік сірә, жарастық пенен сұлулық,
Келісті істен, үйлесім табар іздеген.

Сүйікті жарың өзгеден бұрын жанды ұғар,
Мөп-мөлдір бұлақ шөліңді әбден қандырар,
Гүл жайнап тегіс қалалар менен далалар
Шебер қолдардың құдіретімен жаңғырар.

Ойласқан ақыл оңғарар әркез жолыңды,
Көкейден кетпес айтылған сөздер орынды.
Қолдасып бірге көтерген жүк те жең-жеңіл,
Келісіп пішкен тоның де шап-шақ қонымды.

Теңіздер анау, тереңдік қана жарасқан.
Өр шыңдар анау, төбесі көкпен таласқан.
Келісті қылып жалғаған күн мен түнімді.
Үндестік деген дүниенің көркі о бастан.

* * *

Жоғалмастан әлі күнге күшінде,
Екі ұғым жүр,
егесумен ішімде.
Ес білгелі күндестердей екеуі
Қиқысады,
өңімде де, түсімде.

Қарсыласын бас көтертпей таптап-ақ,
Беретіндей,
біреу маған атақ ап.
Бір жұмбақтың табу үшін шешімін
Айтысамын,
екеу болып жата қап.

Бірде өңештеп бой бермеймін басқаға,
Бірде қалам сәл нәрседен жасқана.
Бір бүтіннің осылайша шатынап,
Екеу болып бөлінгені —
масқара!

* * *

Жел де керек кей уақыт желпінуге,
Жігерлі леп еспей ме еркін үнде,
Көңіл желі қоздырар делебені
Шабытыңның шын сәтін келтіруге.

Жел гу етсе бұрқырап шаң ұшпай ма,
Тал-теректер жұлқына алыспай ма.
Көк аспанда жөңкіліп бура бұлттар
Құба жонда қаңбақтар жарыспай ма.

Ұйтқымай ма ауа да ұйып тұрған,
Сап болмай ма нөсер де құйып тұрған.
Шақырғандай алыстан қолын бұлғап
Толқын шашы сұлудың иыққа ұрған.

Жел сілкілеп ауаны тазалаған,
Таза ойлармен жақсы жыр жазар адам.
Көңілімнің желкені көтерілсе-ақ
Ұшқыр ойлар бермейді маза маған.

АУЫЛ КӨРІНІСТЕРІ

* * *

Туған ауыл ғажайып көрікті тым,
Күміс нұрын төбеден төгіпті күн.
Қуаныштың сермелген қанатындай
Көкке өрлейді бұрымын өріп түтін.

Туған жердің тамаша таңы райлы,
Таңмен бірге ақ сәуле жамырайды.
Ақбоз үйдің сыртында бота боздап,
Көген жақта қозы-лақ маңырайды.

Ақ әжемнің ұршығы зырылдайды,
Ұйқылы-ояу ақ мысық пырылдайды.
Самал желмен тербелген бал құрақтар
Әлде нені өзара сыбырлайды.

Айна көлде шөршиды ақ балықтар,
Айлы түнде мүлгіп тау —
жатты алыптар.
Күн мен түнді жалғаған сұлу көрік,
Жүрегімде мәңгілік жатталып қал.

* * *

Байлығым деп қолыңда барыңды айтшы,
Мөлдіреген тап-таза арыңды айтшы.
Желдей есіп келгенде достарыңмен,
Қабак шытпай қарсы алған жарыңды айтшы.

Есті сөзді айт тыңдайтын біз ұната,
Жақсылықты моншақтай тізіп ата.
Ошағына дарыған күт-береке
Ең алдымен қазақтың қызын ата.

Айтар болсаң естінің үгітін айт,
Қарсы даудың тізесін бүгілтіп айт.
Батпан жүгін жұртының көтеретін,
Қара нардай қазақтың жігітін айт.

* * *

Ертеңіме үнемі асығамын,
Жүрегімде толқиды тасып ағын.
Түннің мойыл бұрымын жыр қып өріп,
Таңның аппақ мойнына асыламын.

Таң шапағы әлемді әрлендірген,
Таң оятқан ұнамас әндер кімге.
Сезімдерді қытықтап оятатын
Бар сұлулық тарайды таңмен бірге.

Махаббаттан шынайы жерімек кім,
Бар асылды келеді теріп өткім.
Самалымен тербеген аппақ таңым —
Мөлдірейді өзіндей меруерттің.

МЕНИҢ ДАЛАМ

Күйге толы, әнге толы, кең далам,
Өр талап пен шабыт бердің сен маған.
Сенде туды Құрманғазы, Біржандар
Өшпейтұғын сол өнерден үлгі алам.

Үлгі аламын дала үнінен тынбаған,
Боз торғайдың таңдағы әнін тындағам.
Шың басында сұңқар үні саңқылдап.
Қызығы бір басылмайтын маң далам.

Шын өнермен өрнектелген арман-іс,
Кең даламен қанат қағып барды алыс.
Жел үргенде сызылтатын сиқыр үн
Сақараның сыбызғысы — нар қамыс.

Айна көлде шалқығанда шат-думан,
Сұңқылдаған ән төгілер аққудан.
Жар тастар да жаңғырықты қағып ап
Серіппедей кері өзіңе лақтырған.

Күй пернемен жеткендейін сағаға,
Көк теңізде шаңқылдайды шағала.
Тау толқындар ақ көбікті сапырса
Ақ моншақтар шашылады жағаға.

Құба жонға сілтей соғып тұяқты,
Шапқандайын құйындата мың атты.
Кең даланы дүр сілкінткен бөкендер—
Сар жайлаудың оркестрі сияқты.

Кең даладан —
құрдасынан жылдардың,
Әлі талай ұрпақ ән-күй тыңдар мың.
Тыңдармыз біз әуендерін
мәңгілік,
Далам туғаң —
Құрманғазы, Біржанның!

* * *

Оқтамашы мылтықты аң атуға,
Пәк денесін тағының қанатуға.
Жерде жорытқан,
көкте ұшқан аң атаулы —
Аяулы ғой —
бәрін де дала туған.

Дала туған,
қанатты,
тұяқтыны,
Ойлатпас па бұл өзі ұяттыны?
Балапанның шиқылы ұядағы —
Шалықтаған сәбидің сияқты үні.

Ақ бөкенді
андыдың қуалап құм,
Мұның жайын ертерек сұрамаппын.
Ұқсайды ғой
ботаның көздеріне
Жаудыраған жанары дуадақтың.

Аң құмардың аяғын қойсақ тұсап,
Тіршілікке тыныстар болсақ құшақ.
Тобын бұзба,
тырналар ұша берсін
Сағыныштан тізілген моншақ құсап.

Әне біреу
мылтығын тұр кезеніп,
Құмарлықтың қышытып құрты өзегін.
Бұрқ еткізіп көк ала көк түтінді
Шошытады-ау қоянның сұр көжегін...

**Тіршілікке кезенбе мылтығыңды,
Естімейік жаралы жыртық үнді.
Аппақ мөлдір ауаны
түтін шалып,
Торламасын өлімнің бұлты күнді.**

Екінші бөлім

ЖАҚСЫЛЫҚ — ЖАН СЕРІГІМ

* * *

Уақыт,
тықсырасың неге мені,
Мені ұтсаң қай көсегең көгереді?
Өзім де сен қыспай-ақ алға ұмтылам,
Көрініп арманымның төбелері.

Қаймықпай бөгет болар көп себептен,
Арманды қуып келем өкшелеп мен.
Уақыт,
бермесіңді тартып алам,
Бабалар қолы жетпей көксеп өткен.

Уақыт,
Дегеніңе бой ұсына алман,
Тұрғанда қолын бұлғап ой шыңы алдан.
Қанат қып қиялымды зымыраймын,
Білемін, жеткізбейді онсыз арман.

Сәл кешіксем уайым жемеймін көп,
Сәл босасам жүйріктей жөнеймін кеп.
Мен кешіксем, кешігем орта жолда
Сүрінгенді қолынан демеймін деп.

Сондықтан да уақытпен бар таласым,
Сезем шердің таласпай тарқамасын.
Мен кешіксем,
кешігем шаршағанның
Ұзақ жолда жүктерін арқаласып.

Уақыт,
Қысымым көп сенен көрген,
Емеспін оған, сірә, көнем дер мен.

Уақыт,
мені іздеме қалтарыстан,
Мені ізде биік-биік белестерден.

* * *

Жыр өнеді ойлардан жылғасы көп,
Ондай жырмен жалықпай сырласып өт.
Сыры терең бір өлең жазсам деймін
Сан жылдардың қалатын құрдасы боп.

Өзегі асыл жыр жазсам тозбайтұғын,
Жан сезімін адамның қозғайтұғын.
Бәсекеге түскен соң осы жолда
Алмаспын мен уақыттан озбай тыным.

Жетіп сол бір арманға ән салармын
Тындап тұрып, таңдайлар тамсанар мың.
Содан кейін,
Уақыт,
Сен мені емес,
Болашақтан мен сені қарсы алармын.

* * *

Уақыт,
сен маған өкпелеме,
Болмай жатып ұшамын көкке неге?!
Мен әдейі ойымды шынықтырдым
Міну үшін шабытты от кемеге.

Сапарыма мен ұзақ бет түзедім,
Жетпей жүрген жоғынды жеткіземін.
Уақыт мен өзінді бос жібермей
Еңбек етіп, тер төгіп өткіземін.

Тарқатамын сөйтіп бір шерімді мен,
Кернеп тұрған кеудемді сенім кілең.
Уақыт,
оздым ғой деп босқа алданба,
Шындап кетсем мен сені шегіндірем!

Басым болам мен ертең бүгінгіден,
Өктем шыққан тыңдатам үнімді мен.
Уақыт,
бұйдаланған буыршындай,
Мен сені алдыма әкеп жүгіндірем.

* * *

Лайық болсаң —
артатұғын мол сенім,
Уақыт тегі ғұмыр бойғы өлшемің.
Жүйрік болсаң қолтығыңнан демейді,
Шабан болсаң —
Өзің сорың ол сенің.

Қалтарыста қалып дүрмек ұлы істен,
Тая басып жаңылып көр жүрістен.
Қырсығыңның қиып түсер мойынын
Секунд сынды қылпылдаған қылышпен.

Қарсыласып,
десем-дағы көнбейін,
Күзетер ол өмірімнің өн бойын.
Туған сәттен менен көзін жазбайтын
Уақыт, сірә, қасымдағы конвойым.

Риза болмай мен аттаған адымға,
Кейде арымды қуырады жалынға.
Күндіз бірге ілеседі,

ұйықтасам —

Сақшыдай тұрады ұдай жанымда.

Отырғам жоқ мәніс беріп жай бұған,
Айтқан сөзден кезім де жоқ айныған.
Қаймықпаймын сұқтанған сан жанардан,
Уақыт атты қатал көзден қаймығам.

* * *

Бүгінгі ұрпақ арманы қанатты арман,
Ай-жұлдызға ақыл-ой жанап барған.
Тез жүретін секілді осы күнгі
сағаттар да
бұрынғы сағаттардан.

Не десең де бұл күнге сыяды ұғым,
Бар қасиеті бойымда зиялының.
Бір кездегі аңызшы бабалардың
Шынға айналған кәдімгі қиялымын.

Алты айшылық шөліңді бір аттаған,
Ұқсамай ма қанатты пырақ маған.
Табиғаттың төкаппар асаулығын
Тізерлете алдына құлатты адам.

Қазір мүлде ұғым жоқ алыс деген,
Бар жұмысты ақыл мен ар істеген.
Кеңістікті өлшейміз ұшқырлықпен
Биіктікті өлшейміз ғарышпенен.

Ерен күшпен осылай бұлқына біз,
Алғы істерге асыға ұмтыламыз.
Уақыт деген желмая жүйрігіңнің
Көне алмаймыз бас изеп ырқына біз.

ӘКЕ СЫРЫ

Бес балам — біткен бағым маңдайдағы,
Бал-шырын тәттілерім таңдайдағы.
Болашақ өмірімді жарқыратар
Бес тармақ жұлдыз болып жанғай-дағы.

Өзгедей менің де бар мың арманым,
Шыңына кейбірінің шыға алмадым.
Соңыма жылдар бойы алаңдадым.
Ер жетіп өссе екен деп ұландарым.

Ер жетіп келеді өсіп ұландарым.
Қырмызы қызғалдағым, қырандарым.
Өсірген шақтарында мерейімді
Сүйсініп әлі талай жыр арнарым.

Ойласам соны жылып тұрады ішім,
Жүрегім — сезімдердің бұлағы шын.
Тірлігім бала сүйген — шын бақытым,
Жүргенім әке болып — қуанышым.

АРНАУ

Ойлауменен шаршайды күнде басым,
Ер жеткенде,
ұлым-ау,
кім боласың?
Адамдарға жақсылық жасаймын деп
Өрмелесең биікке,
күн боласың.

Көрсете алсаң сол шығар биігінді,
Жалқаулық кеп баспасын.
ініңді.

Қанармын деп қуанам қызығыңа,
Көрсетпесін тірімде күйігіңді.

Жеткізер деп жете алмай қалғанымды,
Ертелі-кеш ойладым бар қамыңды.
Жақсы әке боп қалуға тырыстым мен,
Жақсы ұл болып жалғар деп арманымды.

Көз жұмылып кеткенше дем үзіле,
Мән іздеумен үңілем мен ізіңе.
Есіміңді әдейі Шалқар қойдым
Шын бақыттың құяр деп теңізіңе.

* * *

Көрікті ғой көңілдің жыр құмары,
Аша алмай жүр кей көңіл бұлтын әлі.
Ақ көңілге абайсыз дақ түсірсен —
Ақ қағаздай айырылып, жыртылады.

Жыртылған соң қиын-ақ жамалуы,
Жүрегіңе шым-шымдап тамар уы.
Пәк көңілдің мөлдірі лайланса
Қиындайды тазарып ағаруы.

* * *

Ойлаймын деп әділдік, дұрыстықты,
Жата алмаймын кейде мен тыныш тіпті.
Тағдыр артқан салмақты арқаланып,
Кешіп келем бір суық, бір ыстықты.

Сөйтсем де мен,
әлде бір ызың қаңғып,
Желбуаз сөз жүреді ізімді аңдып.
Жүрем тегі соларды жіберсем деп
Әділеттің тезімен түзу жан қып.

* * *

Кең өлкемді ойларым орайды мың,
Қарсы алады алдымнан арайлы күн.
Сол арайдың шомылып сәулесіне
Тасытсамшы көңілдің ақ айдынын.

Шапқанымда жүйріктей жүлдені аңсап,
Тастар сөйлеп тұрғандай, гүлдер ән сап.
Сол шақтарда таразы-ой теңселеді,
Бірде басып парасат, бірде мансап.

Амал таппай осыдан құтылғандай,
Жарыла да жаздайды бүтін маңдай.
Ай, бір сәттер болады-ау жан қинайтын
Жон-теріңді үстіңнен сыпырғандай.

* * *

Бір ауық еркін желдей есілемін,
Кеудемнен көлеңке ойды өшіремін.
Жүрегінің түкпірі таза болса
Тентектің де қатесін кешіремін.

Болған, сірә, жақсы ғой кешірімді,
Қаталдықпен қаңтармай кесіміңді.
Торыққандар саямда паналайды
Құлыптамай бос қойсам есігімді.

* * *

Ойсыз босқа жүрмейді бір күн адам,
Оймен ғана көңілде күй құраған.
Қалғып кетсем қапыда,
ауық-ауық
Оятам да ойымды,
сілкіп алам.

Дүр сілкініп алам да қырандайын,
Ой азабын тартуға тұрам дайын.
Жамандықтың жолына тосқауыл боп,
Жақсылыққа әдемі жыр арнайым.

Қамсыз болып көргем жоқ ес білгелі,
Қайта түлеп,
ойларым ескірмеді.
Сонда-дағы күрмелген көп түйіндер
Шым-шытырық шырмалып шештірмеді.

* * *

Аға сыйлау — дәстүрі халқымыздың,
Үзілмейтін арқауы алтын іздің.
Ағалардың ақ көңіл айдынында
Інілікпен еркеле, шалқы, жүзгін.

Жақсы ағалар сүйіктім, жайсаңдарым,
Көтеретін жұртының нар салмағын.
Аға тұтқан ең асыл қасиеттің
Бір бойыма сіңіріп алсам бәрін.

Жол нұсқаған шырақтай жанады олар,
Қуанышын еңбекпен табады олар.
Бақыты үшін біздердей інілердің
Жақсы аға боп қашанда қалады олар.

* * *

Бұл өмірден кім қандай баға алыпты,
Біреу отын жүректің жаға алыпты.
Біреу ақты қара деп сендіріпті,
Содан шашы біреудің ағарыпты.

Бір ой түлеп қайтадан жаңарыпты,
Бір «әзірейіл» қорқақтан «жан» алыпты.

Бір безбенге тартқанда,
әділдікті
Басып-жаншып кетіпті жала мықты.

Тудырған соң табиғат даналықты,
Саналарға ақ сәуле таралыпты.
Сол сәуленің ізінен таймайын деп
Табаныма қағам кеп таға мықты.

* * *

Аялдашы кеткендер жүре берсін,
Сөз ұқпастар парықсыз күледі ерсі.
Мен ризамын,
күдіксіз шын иланып,
Жалғыз ғана соңымнан тілек ерсін.

Бітей берсін құлағын тыңдамастар,
Көңілдерге орнатам жырдан асқар.
Ішке бүгіп сұмдығын қалса-дағы
Ақиқатты әдейі жырламастар.

Жүрек шөлдеп жүдеулік білінсе егер,
Ақ жауынын қандыра жырым себер.
Қол беруден жалтарма,
абзал досың
Адалдықтың жолында сүрінсе егер.

Бұл сырымды тоң-теріс түсінбегін,
Ықыласың — жанашыр ісім дегін.
Көлеңкеммен алысып әлсіресем,
Күнгеіммен толығар күшім менің.

Үшінші бөлім

АҚЫН ЖҮРЕК — АРМАНШЫЛ

МУЗЫКА

Біз оны жанымызбен түсінейік,
Ол ғажап өнерлінің ісі биік.
Музыка әлемінің ұлылығы
Ешқашан қалмақ емес кішірейіп.

Музыка көңілдерді жылытады,
Көкейлерде құлпырып гүл атады.
Сезімдерді тербейді алай-түлей
Қуантады,
ал кейде жылатады.

Сұлу қыздай шақырған биге мені,
Құлағыма құйқылжып күй келеді.
Музыка —
табиғаттың тұл қатқаны,
Құдіретіме басынды и дегені.

ҚОС ІШЕК

Домбыра:
екі шектен үн шығады,
Сезімді шымырлатып, шымшылады.
Бірінде — қас батырдың қаһарлы үні,
Бірінде — қам көңілдің сыңсығаны.

Екі ішек:
өнеріме тізгін еттім,
Жібіттім ^{бардан тарап} тондарын да мұз-жүректің.
Естірттім мерт болғанын Төлегеннің,
Жоқтаған зарын шерттім Қыз Жібектің.

Екі ішек:
бір-бірінен озған әні,

Бірінен — шежіре-сыр қозғалады.
Бірінен — ботасы өлген аруананың
Зарлана естіледі боздағаны.

Екі ішек:
екі арнадан күй тараған,
Ежелден құлақ тосқан іңкәр адам.
Бірінен — бебеулесе бесік жыры
Бірінен — бөбек даусы «іңгәлаған».

Бойында қос ішектің сыр тұнады,
Асаудай бұла сезім бұлқынады.
Екі ішек бір арнада үндеспекке
Ғашықтай бір-біріне ынтығады.

* * *

Іскер адам өнердің күшін білген,
Оқсатар ол, қолға алған ісін бірден.
Домбырашы біреуге жүрек сырын
Екі ішектің үнімен түсіндірген.

Жанды ұйытар жез таңдай жырлап әнмен,
Ән-бесікте сүйсіне ырғалам мен.
Суретшілер құбылтып тоқсан түрлі
Бояуларды сөйлетер қыл қаламмен.

Сөз саптайды шешендер сәнді тегі,
Сәнді сөзден тыңдаушы мән күтеді.
Қолына алып қас шебер қашағанда
Қара тасқа кәдімгі жан бітеді.

Тың жолдарға басарда батыл қадам,
Оттай жанып жүрегі лапылдаған,
Көңіл құсын самғата көкке ұшырып,
Жырдан күмбез өреді ақын — қалам.

САДЫР ПАЛУАН

Құддыс Қожамьяр

Бірімін, Құддыс аға, көп ініңнің,
Бірімін аккордтағы көп үніңнің.
Қос шекті домбырамен саған арнап
Бір күйін шертпекпін көңілімнің.

Таптың сен Октябрьден нұр таңынды,
Басыңнан бұлыңғыр күн, бұлт арылды.
Одақтық оркестрге қостың әкеп
Қаз мойын сырлы-сұңқыл дутарынды.

Тұтасқан өнеріңнен халықпенен,
Жаныма нұрланатын жарық көрем.
Сайраған сандуғаштай саздарыңнан
Ойға от, бойға қуат алып келем.

Өнеге кейінгіге жарқын ісің,
Өнердің жанды ұйытқан жарқылысың.
Сен жалғыз ұйғырға тән ұл емессің
Көп ұлтты тілегі бір халық ұлысың.

Жан аға, алға тартар арманың шын,
Халқыңның қорға биік ар-намысын.
Күмбезін ұлы өнердің көтеріскен
Музыканың шын «Садыр палуанысың».

ТІЛЕК

Күйбең күндер жүгі басып жатқасын,
Кешіре гөр, бұра алмадым ат басын.
Жалғыз ғана тілегім сол, жан досым,
Жаманаттан сені әрдайым сақтасын.

Бұлақтардай сыңғыр қаға қарғыған,
Дос көңілден жетсін есіп барлық ән.
Мөлдіреген нұрлы шуақ кетпесін
Мәңгі сенің терезеңнің алдынан.

Сен барыңда мен де бармын, аманмын,
Қуанышыңмен бірге шалқып жаңардым.
Достық сырдың біз ашпаған есігін
Жыр жолдары өзі-ақ іздеп табар мың.

МАХАББАТ

Махаббатты көп жырлайды ақындар,
Сезім біткен махаббатпен лапылдар.
Шын Ләйліңді тапқан кезде сенің де
Мәжнүн боп атануға қақың бар.

Махаббаттың құдіретін біліп бер,
Білу үшін жалынына күйіп көр.
Сезбейтіндер махаббатын әйелдің
Бар дегенге сенбеймін мен, жігіттер.

Махаббаттан ыстық нәрсе жоқ шығар,
Бастауы оның күн секілді от шығар.
Байқап көрсең бойыңда бар қуаттың
Түп қазығы сол махаббат боп шығар.

* * *

Өзің ғой менің көп іздеп тапқан көркемім,
Сезімді шарпып, алаулап тұрған өрт едің.
Көктемгі бақта кездесе қалсақ оңаша
Қосылып бізге күлімдеуші еді ерке күн.

Алыстап кетті сүйемін деген көркем үн,
Енді не демек еркелеп келер ертеңім.
Өткеннің бәрі ойыңа қайта оралып,
Білсемші кейін сағыныш болып өртерін.

* * *

Сөз ұғыссақ іштей бір,
Отша лаулап жануға.
Көзім менің түспей жүр,
Сенен өзге аруға.

Жүрегімді еріттің,
Өңім бе бұл, түсім бе?
Лағындай боп еліктің
Еркелейсің көңілде.

Жанарынан нұр себер,
Жарқын жүзді арайым.
Ләйлім бол да жүре бер,
Мәжнүн боп қалайын.

* * *

Қалқам-ау, көзің неге күлімдеді,
Жаныма сыбырлады үнің нені?
Асылым болармысың қолым жетпес
Жатқандай тұңғықтың түбіндегі.

Көркіне көзім сонша сүзілгені —
Тәнті боп тәңіріне жүгінгені.
Өтінем,
махаббаттың ауылына
Жетелеп алып баршы бүгін мені.

* * *

Сұлу жайлы жадыма ұстағаным,
Тым сұлу боп естілер құштар әнің.
Өтінемін,
көрінбе сұлу болып,
Тым сұлулық —
жүзі ғой ұстараның.

Қас сұлулық көргенді таң қылатын,
Құдірет қой есінен тандыратын.
Өтінемін,
көрінбе сұлу болып,
Тым сұлулық —
Қызыл шоқ жандыратын.

ДОСТЫҚ ӘНІ

Құлақ түрем эфирде не бір үнге,
Шаттықтың нұры толып көңілімде
Мен қызыға тыңдаймын ұйып тұрып,
Ән шырқаған Африка негрін де.

Қызықтасам өнердің қырық арнасын,
Қуаныштан белгілі құр қалмасым.
Таныс болып тұрады жүрегіме
Достық әні қай тілде шырқалмасын.

Достық!
Дружба!
Фройндшафт!—
Бір-ақ ұғым,
Бір-ақ ұғым, тарайтын бұлағы мың.
Сол ұғымнан сарқылмас қуат алып
Селдетемін нөсердей жыр ағынын.

АБАЙҒА

Біріндей сенен туған көп өлеңнің,
Құлпырып, қайта түлеп, көгерем мың.
Халыққа қаламымен қызмет қылған
Ойлы сөз, өнер қуған шөбереңмін.

Ұқсаймын, болмасам да,
бабам, саған,
Жаныңа жалғастықты табам содан.
Қанатты әндерінді шырқап жүрміз
Бақыт пен еркіндікті сен аңсаған.

Есімің ардақты ғой — Абай деген,
Абайдан сөз патшасы —
тарайды өлең.
Өнерде сен сомдаған сұлулықтан
Мәңгілік сөнбейтұғын арай көрем.

ЖҮРЕК СЫРЫ

Бір сөз айтсам:

Жүректерде жарық боп жағылатын,
Қүдіретіне тындаушым табынатын.
Көңілдегі қайғынды ұмыттырып,
Қимасынды күн туар сағынатын.

Қаралының көз жасын тыйдыратын,
Қос жанарға әлемді сыйдыратын.
Араздасып айырылған ағайынның
Бәтуаға бастарын жидыратын.

Көңілімнің жан сырын ұқтыратын,
Жас жұбайдың отауын құт қылатын.
Мәжнүн мен Ләйлідей ынтықтарға
Махаббаттың кәусәрін жұттыратын.

Өрге шапқан бәйге атын оздыратын,
Белдескеннің намысын қоздыратын.
Ұнатқандар көкейге құйып алып,
Өле-өлгенше сүйсіне сөз қылатын.

Бір күй шертсем:

Үн түсінген құлаққа сүйікті етер,
Кеудедегі жуылып күйік кетер.
Ботасы өліп боздаған боз інгеннің
Тас емшегі бұлақ боп иіп кетер.

Ұйып тындап, табиғат тынып қалар,
Қаталдықтың қаһары сынып қалар.
Тулап жатқан айдын да астан-кестен
Мөлдіреген маржандай тұнып қалар.

Тау суындай арнаға тасып толар,
Қыран жетпес шығаннан асып қонар.

Жарты ғұмыр күн кешкен жұбайлар да
Бір біріне қайтадан ғашық болар.

Өнердегі байқатар бір қырыңды,
Бағаласа осынау жұртым үнді.
Толтырар ем толмаған кемерінді,
Жамау болып бітер ем жыртығыңды.

Бір ән салсам:
Тынық күнгі толқынды ағындардай,
Өткенінді өрт-өзек сағынғандай.
Қолда барда қадірі білінбеген
Жоғалғаның қайтадан табылғандай.

Жіберердей білместі білікті етіп,
Фонтандайын шапшыған биікке тік.
Қанаттыны самғата шыңға ұшырып,
Шың біткенді одан да биіктетіп.

Билеп берсем:
Қорғасындай балқыта барша жанды,
Құшағыңа қысқандай аңсағанды.
Жүрекке жан, білекке қуат беріп
Қайта қосып, сайысқа шаршағанды.

Күңгірт ойға ақ сәуле жүгіргендей,
Сом құйылған шар болат бүгілгендей.
Қалғып кеткен көңілдер кілт оянып,
Сұлық жатқан тылсым күш тірілгендей.

Қара тасқа бейне бір тіл біткендей,
Қарт еменге қураған бүр біткендей.
Ұланғайыр шаттықтың шалқуымен
Дөңгеленіп дүние дүрліккендей.

Билеп тұрса ну орман, балбырап тал,
Шолпылары сынғырлап бал-бұлақтар.
Үн мен қимыл жарасқан сұлулыққа
Сұқтанғандай сан көз бен сан құлақтар.

Осылайша іс қылсам жұртыма мен,
Дүр сілкіктіп дүниені бір тынар ем.
Асау аттай алысқан ауыздықпен
Өз қиялым көнеді ырқыма әрең.

* * *

Хамит Ерғалиевке

Шырқап биік өнердің асқарына,
Жырдан шашу шаштың сен достарыңа.
Дүлділ-қанат өлеңнің тұлпарымен
Шықтың самғап даңқтың асқарына.

Күн сүйетін күмбездей биік тұлғаң,
Ғарыш көкке төбесі тиіп тұрған.
Бүгін, Хама, ұқсайсың жыр-сандыққа
Сырлы сымбат сұлу сөз сыйып тұрған.

Алға тартып кеудеңде арманды екпін,
Өр шыңына өнердің талмай жеттің.
Тілің сенің — Исатай наркескені,
Жырың сенің — жалыны Махамбеттің.

Жырларыңнан сүйкімді саз ағылды,
Халқың көкке көтерді ғажап ұлды.
Ақ бұлақсың ағыста алқынбаған
Кәусарыңа қандырдың қазағыңды.

ДОМБЫРА — АҚЫН

Қадырға

Көктеткен парасатпен «Ой орманын»,
Ел көрді ақындықтың бой алғанын.
Сүйсініп ата мекен суретіне
«Даланың дидарына» тоя алмадым.

Туатын ақ сәуледей ала таңда,
Өнерге түсірмедің қара таңба.
Қырғыз бен өзбек, тәжік, түрікпенді
Жырладың сұлу сөзбен «Алақанда».

Қырандай «Жерұйықта» қомданып ең,
Басылып жыр-қадамың оңға кілең.
«Көшінді» көкейлерге қондырдың да
Қайтадан «Домбыранды» қолға алып ең.

Бұйым ба сәйгүлікке ор, қыратың,
Жабыға жуытпас ол болдыратын.
Тіл бітіп асты-үстілі қос шегіне
Күмбірлеп сөйлеп кетті домбыра — ақын.

Қос шегі «Домбыраңның» күмбірлепті,
Алға сап тірліктегі мың міндетті.
Арқалап сол міндетті жүрмін депті,
Сол жолда ел-жұртыммен бірмін депті.

Тартып сен ойлы сөздің азабын мың,
Жақсы жыр жүрек құптар жаза білдің.
Мұны бар «Домбырада» өткен күннің
Үні бар осы күні қазағымның.

АҚЫН МЕН АЖАЛ

Екі нәрсе: ымыраға көнбейтін,
Бірі — уақыт,
бірі — ажал, өл дейтін.
Жекпе-жекте екеуін де бұқтырар
Үмітім бар жүрегімде сөнбейтін.

Ақын-жүрек өмір жайлы айтарда ән,
Ажалдың да өзін кері қайтарған.
Айта алмаймын өлді деп мен Абайды,
Пушкинді де өлді деп мен айта алман.

Аңсаған шын жоғалмайтын бақытты,
Ақын сөзі шегіндірген уақытты.
Уақыт түгіл сұм ажалдың өзін де
Жыр-жебемен тура көздеп атыпты.

Бұл — ақиқат,
Көз жіберсең өткенге,
Ақын біткен өшпейтұғын өрт кеуде.
Ажал бейбақ бұғалды екен тасаға
Ақын оған шын қаһарын төккенде.

* * *

Көңіл-сәуле кеудеде күлімдеген,
Көңілді адам еңсесі бүгілмеген.
Сол көңілді көркейтіп жүрсем деймін
Жырдан өскен жүректің гүлінде мен.

Көңіл болса ырқына құлай еріп,
Тұрады адам өңіне шырай еніп.
Шын қуаншы,
күлімдер ол да бірге
Бұлт астынан аппақ Күн шыға келіп.

Сенші, досым,
Осы айтқан сөзіме шын,
Өзгеге емес,
Сенбесең — өзіңе сын.
Көңіл қошың шалықтап тұрған сәтте
Өзіңді тым бақытты сезінесің.

* * *

Ұмтылам деп мен көзсіз алдағыма,
Құлап кете жаздаймын жарға мына.
Сонда өзімді әлжуаз сезінемін
Тұрған жандай сүйеніп балдағына.

Сонда да мен асығам алғы таңға,
Аяқ басқан жерімде қалды таңба.
Құз-жарлардан құламай ағып өтем
Жыр-дүлдүлді тоқтаусыз қарғытам да.

* * *

Кеуделерге үңілем,
Кең дүниенің жұмбағын шешем бе деп.
Балағымды түрінем,
Ағыл-тегіл айдынды кешем бе деп.
Жыр жолдарын өремін,
Көңіл-күйде самал боп есем бе деп.
Шыңға қарай беремін,
Ойым, бойым биіктеп өсер ме деп.

* * *

Сөз саптаудан, әдетте басталады ой,
Ойшыл адам бермейді басқаға бой.
Аяғыңнан сүрінсең —
жараң жеңіл,
Сөзден егер сүрінсең —
масқара ғой!

Шешендіктің ежелден сыры мәлім,
Сөз-жарыста жасайсың бұрын адым.
Аяғыңнан сүрінсең —
еңбектерсің,
Сөзден егер сүрінсең —
Құрығаның!..

* * *

Үзу да бар тірлікті, жалғау да бар,
Бар жақсыңды жұртыңа арнау да бар.
Тұяғында тұлпардың оралу бар,
Қанатымен сұңқардың самғау да бар.

Іс қылу бар кәдімгі арға лайық,
Отырғаннан сақтасын барға байып.
Адалдықтың ақ жібі үзілмесін,
Үзілсе егер, сол жерге жалғанайық.

* * *

Ойларым, өткір қалам ұшындасың,
Өрбіткен өткірлікпен ісің басым.
Баптапсың арғымақтай жыр жолдарын
Өзгеге өзегіңнен ұсынғасын.

Баптайсың көкейлерден әрі өтер деп,
Әр кеуде — жыр қабылдар жаңа төр деп.
Әр сөзім жатса шіркін жұптастыра
Арасын жүректердің дәнекерлеп.

ІЗДЕР

Іздер, іздер, шұбырынды көп іздер,
Кейбір іздер жөн іздемес, төр іздер.
Қара жонға қақыратып бір кезде
Іздер салған соқа тартқан өгіздер.

Бір іздер бар тым алысқа баратын,
Бір іздер бар гранитте қалатын.
Бір іздердің таусылмайды сүрлеуі
Бір іздердің бедерлері шала тым.

Көк аспанды тілгіледі кей іздер,
Көк теңізді бүлдіреді кей іздер.
Жыламасты жылатады кей іздер,
Күлместі де күлдіреді кей іздер.

Бір іздерді танып жатар дос ұғып,
Бір іздерде қан ағады жосылып.
Кейбір іздер, о баста алшақ кеткенмен
Бірін бірі қайта табар қосылып.

Сан ізбенен сан ғасырды асты адам,
Іздер көп-ақ игілікке бастаған.
Іздер жатыр бәрі-бәрін растаған,
Іздер жатыр ажалдан да саспаған.

Өшпес іздер жетті, міне, бүгінге,
Ізің өшпей жатса қуан, күлімде.
Менің ізім жақсы жыр боп жазылып
Қалса деп ем жүректердің түбінде.

* * *

Сықылықтап тұрғандай жатқа күліп,
Талабыма таңырқап артпа күдік,
Шықтым мен де сайланып қиын жолға,
Өнер деген ақ табан атқа мініп.

Шықсам жолға қамайды ой анталап,
Осындайда мүлгімей оян, талап.
Сенің жолың болсын деп ылайымда
Жыр-пырақтың кекілін қоям тарап.

* * *

Кейде мен отырамын жоққа налып,
Қалғандай шабыт-тұлпар ноқталанып.
Ал кейде жазылады жалынды жыр,
Алғандай қаламымды отқа малып.

Сол шақта талап-тұлпар тартынбайды,
Токтаусыз өрден өрге қарқындайды.
Толғанып отырамын жыр жазуға
Даңқты қаһарман ер, халқым жайлы.

* * *

Күмбездеп жырмен саламыз әсем сарайлар,
Сұлулық іздеп, кірмейді-ау соған талайлар.
Тас сарай емес, жыр-сарай атты қоймада
Ойлардан өніп, нұрланып тұрған арай бар.

Оқушы досым, кеудемнен шықса есіп үн,
Тұрғаны деп біл көңілдің тербеп бесігін.
Ақ жүрегіңмен арнайы келсең аша бер
Жырыммен өрген жан сарайымның есігін.

* * *

Айтайын саған, білмекші болсаң құмартып,
Шар болат нағыз майыспас, бірден сынар тік.
Жылтырағаннан көмескі-күлгін шала боп,
Найзағай құсап жарқ етіп сөнген мың артық.

Кібіртіктеніп тайғанағанша тұрақсыз,
Алғаның жақсы сайысқа түсіп сынап күш.
Өлермендікпен өрмелегенше жоғары,
Қалықтап бар да ғарыштан еркін құлап түс.

Биікте тұрсаң сәуленді түсір төменге,
Жарқырат ойды жан салу үшін өлеңге.
Ойлардан маржан теретін болсаң егерде
Жасқанбай сүңгі тұңғиық түпсіз тереңге.

* * *

Маған тағдыр шұғыласын шашып тұрып,
Жаратыпты өмірге ғашық қылып,
Қанып болмай мейірім бүгінгіге
Ертеңгі таң тұрады асықтырып.

Арманымның қонуға тұсына нық,
Жетеді-ау деп сенемін күшім анық.
Кеңістіктің төрінде заулап келем,
Уақыт деген кемеге түсіп алып.

Осы жолда талайға кезігемін,
Бірін сүйіп, бірінен безінемін.
Токсан тарау сүрлеудің ортасынан
Өз жолымды таппасам,
өзіме мін

Ой-парасат жалғасқан реттерде,
Құлақ түріп ең асыл тілектерге.
Қиын ғой деп сескенбей таңдап алдым,
Бір-ақ жолды —
Бастайтын жүректерге.

Осы жолды адаспай тапқан ақын,
Сан сапарға шығуға баптар атын.
Жүрек — құдды күрделі Планета
Адамдардың жан сыры сақталатын.

* * *

Мені тыңдап қол соққанда барша жан,
Кең көсілген шабысымнан шаршаман.
Ақ қайыңдар ортасында би билеп,
Аққу жүзген айдын көлде ән салам.

Қоңыраулы күміс күй боп төгілем,
Алтын шапақ таң нұрындай сөгілем.
Маң даланың қояны мен түлкіге
Қыранындай құлдилаймын көгінен.

Мені тыңдап қол соққанда барша жан,
Кездескендей бір сағыныш аңсаған.
Шын сүйсінген қуаныштың желіндей
Жарқыл атсам жанарларда самсаған.

Мені тыңдап ұйығанда құлақ көп,
Сыбдырлаймын самал өпкен құрақ боп.
Жетем ыстық сезімдерге ынтыққан
Махаббаттың қайнарынан бұлақ боп.

Қанат қағар сонда сұлу жыр кілең,
Сол сәттерде сұңқардайын сілкінем.

Достарымды қуанышқа бөлеймін
Сарай салып шаттық пенен күлкіден.

Көңілдердің маздатамын оттарын,
Тойлы ауылдың тартысамын көкпарын.
Мені тындап қол соққанда барша жұрт
Осылай бір шалқып-тасып тоқтарым.

* * *

Талмай тартып,
алға сүйреп ақын бақ,
Елуге де келіп қаппын жақындап.
Елу жасты еркелеткен бұл өмір
Одан да зор биігіне шақырмақ.

Елуінде өнер-мұра екшелер,
Елің саған есейді ғой деп сенер.
Қыран ұшқан қияларға қонарсың,
Елудегі өр екпінің жетсе егер.

Тұлпар болсаң тұяғындай асылдың,
Жыр-бәйгеде өнерінді асырдың.
Жеңіп алған биігіңнен қарайсың,
Артқа тастап тең жарымын ғасырдың.

Еңселі зор ел парызы өтелген,
Жалындаған қиял-ойдан от өрген.
Ассалаумағалейкум,
ақ отау!
Ақын-қалам елуінде көтерген.

ДОМБЫРА

Үкілі менің домбырам!

Үніңе, сірә, құлағын түрмес жан бар ма,

Шертуші едім думанды талай таңдарда.

Жеттің сен маған сезімін алып бабамның

Қанатты күймен қол созған асқақ арманға.

Дауылпаз үнің батырға қылыш серметкен, —

Өр талап өнерішегіңді сенің тербеткен.

Шанақтан шығып, құйылған күміс күмбірің

Таныс қой маған бойыма сіңген жөргектен.

Таныс қой тіпті,

өзімнің ана тілімдей,

Түсінікті үн жоқ,

домбырам сенің үніңдей.

Жаныма жақын ыстықсың маған ежелден

Бір туған бауыр —

ағамдай, яки інімдей.

Сенімен туды өмірге деген құмарым,

Сенімен бірге шындарға биік шығамын.

Бах, Гуноны, Глинканы, Моцартты,

Шынымды айтсам, сен арқылы ұғамын.

Домбырам, сенен аламын әсем жыр басын,

Үніңді ұрпақ жүрегімен тыңдасын.

Ғасырлар бойы бабалар үнін жоғалтпай,

Қос ішегіменен түсіндіре алған сырласым.

САРАНЖАП

Баллада

Қашыпты жолығыпты салон бақта,
Қалмақтың протестанты Саранжап
«Не кричи, не шуми» күйін тартып,
Сабапты урядникті паром жақта.

Хамит Ерғали
«Құрманғазы» поэмасын

Белгісіз қанша күн өткен,
Күйшінің жаны жаралы.
Тар кісен қиған білектен,
Сорғалап қаны тамады.

Құтқармас жаудың қармағы,
Келмеді ешкім тілге де.
Өнердің талмас тарланы,
Тарығып жатты түрмеде.

Тұтанып оты жүректе,
Жарқ етіп бірде жанары.
Қап-қара қапас түнекте
Жігері шам боп жанады.

Жұмылған көздей батты күн,
Тыншыды тағы түрме іші.
Құпия бір кез қатты үн,
Есікке келіп бір кісі.

— Ей, жігіт, сені сыртыңнан,
Серуенде көрем күнде мен.
Қуантып қайсар түр-тұлғаң,
Ерен бір жұмбақ күйге енем.

Жайымды менің біл, інім,
Қылығым болмас саған жат.
Қалмақтың батыр ұлымын,
Есімім менің — Саранжап.

Іздеп ем бақыт өмірден,
Тас қамау болды тапқаным.
Торлаған түрме төрінен,
Атпасы анық ақ таңым.

Жүзіңнен ұдай сенің мен
Көремін толы азап-мұң.
Айырылдың неғып еліңнен,
Не істеп жүрген қазақсың?..

Қос арыс ашық мұндасты,
Қуаныш толы күйге ене.
Сұп-суық сұсты сұр тасты
Тұнжырап қалды түрме де.

Ери де жаздап ет жүрек,
Батырдың мөлдір сырына.
Ежелгі достай елжіреп,
Тіл қатты Құрман бұрыла.

— Дерттімін, аға, мен бүгін,
Кектімін, олла, бұл шыным.
Өз қайғым емес ел мұңын
Көтеріп жүрген күйшімін...

Саранжап айтты:
— Ұқтым мен,
Қоймаспын сені мазақ қып.
Төреге кекті тұтқын ба ең,
Әперем өзім азаттық.

Жігерді сөнбес жүр от қып,
Алдында тұрсын көр мейлі.
Болса да батыр бір оқтық,
Күйлерің мәңгі өлмейді.

Тез кету керек қапастан,
Тез қашу керек түрмеден.
Қалқалар сені қара аспан,
Серігің болар түн деген.

Бөгелме енді, Құрманым,
Бостандық күтіп тұр алда.
Кеуденде лаулап нұр-жалын,
Достыққа өшпес күй арна...

Белгілі болды барар жақ,
Уақыт тар енді тұрысқа.
Күзетші итті Саранжап,
Тастапты байлап бұрысқа.

Қабағы түннің түйілді,
Барады Құрман егіле.
Жып-жылы шуақ құйылды,
Күйшінің көкірегіне.

Сазымен күйдің білдірмек,
Түрмеде туған бірлікті.
Қоштасар сәтте күмбірлеп,
Домбыраға да үн бітті.

Шанақтан сонда қоздады,
Шарпуы күшті бір жалын.
Тереңнен күйші қозғады,
Кеудеде тұнған мұң-зарын:

— Ажал боп ашып аранын,
Азапқа салды заманым.
Ауыртпалығынан жаланың,
Жанымды жеген жара мың.
Сөнбеймін, бірақ, жанамын
Таймайды жолдан табаным.
Бұлыңғыр мына дүниеден
Әділдік іздеп табамын.
Бас идім бүгін, Саранжап,
Батыр мен күйші өсірген
Ұлылығына даланың!..

Жіберді жалғап бұл екпін,
Сезімнің нәзік қос тінін,
Бірлескен күшін білектің —
Қалмақ пен қазақ достығын.

Ер көңіл, шіркін, осал ма!
Шыдап та бақты егілмей.
Қос шектен ақты қос арна —
Ақ Жайық пенен Еділдей.

«НЕ КРИЧИ, НЕ ШУМИ!»

О, туған жер!
Жүрегіммен сырың бір.
Ой-шұқырың —
Бірің күй де, бірің жыр.
Кең төсінде әділдік пен жауыздық,
Арпалысқан көне кезде бұлыңғыр.

Содан бері есепсіз жыл, өтті күн,
Қаһарлы күй, құлағыма жетті үн.
Міне паром, жағалауда тұр әлі
Сол күндердің куәгері боп бүгін.

...Тастап шыққан қаладағы түрмесін,
Сезік те көп қашқын суыт жүргесін.
Жетті Құрман кештетіп бір паромға
Өтсе болды,
аржақ — ауыл іргесі.

Жұртпен бірге түсе беріп,
бір аттап,
Урядникті көзі шалды жырақтан.
Бой тасалап кетпек еді ол,
кенет,
Жауыз тыңшы ұстап алды бірақ та.

— Хе-хе-хе!

Қолға түстің, қашқыным,
Жаның барда айт:
түрме есігін ашты кім?!
Байлап-матап, алып барсам алдына,
Маңдайымнан сипамай ма бастығым!..

— Жансыз, жендет, не кричи, не шуми,
Адамша ойлап түсінбейтін сен су ми.
Зұлымдықтың қолындағы шоқпарсың,
Соны жұртқа масқаралап берсін күй!

Осыны айтып басты Құрман пернені,
Күй-шанақты кекті жалын кернеді.
Арсылдаған итаршысын ұлықтың,
Топ алдында күйші осылай жерледі.

Арғы бетте тұрғандар да қараңдап,
Ұйып тегіс тыңдап қалды паромда.
Күй-күдірет баурап алды маңайды
От-кеудеден шыққан ыза бар онда.

Бұлқан-талқан мынау үннің түй сырын,
Тындай бер тек құлақ тоса сүйсініп.
Су үстінде жай оғындай жарқылдап,
Үні еседі кекті болған күйшінің.

Күйге балқып орыс, қазақ, қалмақ тұр,
Іштей бәрі мылтықтыны қарғап тұр.
Асау сарын жүректерді қапалы
Күймен тербеп, бір-біріне жалғап тұр.

Көбік шаша толқын сақ-сақ күліп тұр,
Бұйра терек жұдырығын түйіп тұр.
Сұм заманның екі бірдей жендеті
Лапылдаған ар отына күйіп тұр...

Құрманғазы — күй-әлемнің қыраны,
Дейді мақтап бүгінгі ұрпақ жыр-әні.
Нажағай күй, қамшы үйірген сол күнге
Осы паром куә болып тұр әлі.

АЛТЫНЖАР

Құрманғазы зиратында

Бұл күнде Алтынжарды кім білмейді,
Сол жерден бабам үні күмбірлейді:
«Қытымыр тар заманда күй-шанақпен
Қазақтың мұңын шертіп жүрдім» дейді.

Күйші ата, келіп сенің зиратыңа,
Бас идім барша ұғымға сыйлы атыңа.
Рухынмен өнердегі өшпейтұғын
Айналдың әулетіңнің кимасына.

Арқалап қатал тағдыр азабын мың,
Сазымен қанат қағып ғажап үннің.
Жетіп сен жығылыпсың құшағына
Қос айдын — Ақтоба мен Бозаныңның.

Үзілмес қас өнермен дос өзегің,
Қос шегі домбыраңның — қос өзенің.
Әлемнің құлағында мәңгі қалар
Атақты күй жұртының көсемі өзің.

АХМЕТ ЖҰБАНОВҚА

Ғасырлардың пернесін басып көріп,
Халық туған өнердің ашып төрін.
Құрманғазы бабамның жүрегімен
Айжан қызға өтіпті ол ғашық болып.

Жетеледі биікке жасында арман,
Бұлбұл үнін тыңдады ғасырлардан.
Өтті сосын өнердің нөсері боп,
Ал соңында жарқылдап жасын қалған.

Жан-тәнімен сүйген соң ол халықты,
Абай болып бір ауық толғаныпты.
Содан мынау музыка әлемінде
Ахаң салған ақ сүрлеу жол қалыпты.

СҮЙІНДІК

Байтақ өлке әсем саздың ырғағына малынып,
Тербеледі кербез дала мақпал гүлдер тағынып.
Таңның самал қанатымен қалықтайды асқақ үн
Келгеңінде алыс жолдан туған жерді сағынып.

Нарын құмда бір ауыл бар Сүйіндік деп аталған,
Адамы бар еңбек сүйіп жалындатқан от арман.
Ақ жүректен ақтарылып, шырқап жатса әсем ән,
Жадыраған жаз көңілді жырға қоспай жата алман.

Сүйіндік деп атады ма сүйгендіктен дос жанын,
Іздеп барып ақындар да жазар талай дастанын.
Жайлауы құт, ырысы мол, пейілі кең ауылда
Қыран-көкте қалықтайды ерке назды асқақ үн.

* * *

Туған жердің таңы қандай нұрланған,
Күн шуағы — сәулесіндей нұрлы арман.
Көктемдегі әні қандай әдемі
Бозторғайдың таңдайымен жырланған.

Жұпар самал өпкен шақта бетіңді,
Жаның рақат күйге енеді не түрлі.
Туған жердің табиғаты әсерлі
Шалқыған бір шабытты жыр секілді.

ҚАРА ӨЛЕҢ

Қара өлең —

Қазақ мінген қара жорға,
Түсіп ап сайрап жатқан сара жолға,
Ілесіп Пушкин,

Байрон,

Шекспирге,

Музаның ауылына барады ол да.

Қастерлеп қайран жұртым қара өлеңін,

Салады сол өлеңге бар өнерін.

Білген ол құмай-жүйрік қызыл тілде

Абай боп,

алыптармен теңелерін.

Қара өлең —

Қара жорға тақымдағы,
Құдіретін сансыз жүрек мақұлдады.
Түлетіп жыр-шабытын қазағымның
Келеді сұлуланып ақын жаны.

Өмірдің өрге сүйреп өркен жібін,

Көрсеткен өнерліге төр кеңдігін.

Мәңгілік сыны кетпес асылдайын

Қара өлең —

Қазағымның көркемдігі.

НҮРЖАУДАҒЫ БӘЙТЕРЕК

(Толғау)

*Совхоз директоры
Мұғал Науырызбаевқа арнаймын*

Автор.

Л. И. Брежнев жолдастың «Тың» атты кітабындағы бір кейіпкер москвалық журналистермен кездескенде былай деген: «Біз қазір совхоз директорын құрылысты қалай салатынына, адамдардың еңбек етуіне, тұрмысына және мәдени демалуына қаншалықты жағдай туғыза алатынына қарай бағалаймыз».

«Культурно-просветительная
работа» журналынан.

I.

Өмірді сүру үшін дәл,
Басылып жатыр қадамдар,
Күшіңе лайық ісін бар,
Ісіңе лайық бағаң бар.

Біреулер күнін көреді,
Қиыннан жанын қорғаштап.
Біреулер жүріп келеді,
Тың жерден сүрлеу жол бастап.

Осындай іскер бір ұлды,
Бөледің бүгін сыйға мың.
Көтеріп көкке бұрынғы
Ауылдың «қара сирағын».

Абырой қонар жігіттің,
Алдымен абзал ісін ұқ.

Қарсы алар оны күліп күн,
Жарасып бойда кісілік.

Жақсылық десе ол көпке
Аямай бәрін істейтін.
Кезінде шәкірт мектепте
Ерекше көзге түспейтін.

Қарамай қыста мұз-қарға,
Сабакқа ерте келетін.
Жаураған жолда қыздарға
Пальтосын шешіп беретін.

Артық қып қара басынан,
Ойлайтын қамын өзгенің.
Жаттап ол өсті жасынан
Жақсының жайсаң сөздерін.

Қиынға құлаш серметкен,
Алынды күшпен әр қия.
Ер жетті өсіп еңбекпен,
Шыңдады оны партия.

Алдынан туды арай нұр,
Болашақ жолы басталып.
Келеді міне талай жыл
Шаруашылық басқарып.

II.

Бұл ауыл — балықшылар тұрағы еді,
Көңілің бір көргенде-ақ құлар еді.
Жел соқса сыбдырласып, сыр шерткен
Көк майса өзен бойы құрақ еді.

Шығарған балықшылар баршаға атын,
Әр таңды табыспенен қарсы алатын.
Қол жақта екеу ара сұңқылдасып,
Аққулар тымық кеште ән салатын.

Сарғайған түсіндей боп жапырақтың,
Осы бір сәні кетті атыраптың.
Арнаның су тартылып, өңі қашып,
Жел қуған қалды басып топырақ-құм.

Жоғалып сумен бірге балық кетті,
Жарағын балықшылар алып кетті.
Қоштасып аққулар да базарымен
Соңғы әнін сыңсыта бір салып кетті.

Мал үні ауыл үсті жамыраған,
Думанды, көңілді еді дабырлаған.
Аз жылда ғайып болды бәрі соның,
Көп қыстау иесіз қалды қаңыраған.

Нені де өзгертпей ме батыл арман,
Батыл іс, нан-тұзынан татырар дәм.
Сырт көзге өзгергенмен,
бұл селоның
Сүйкімді Нұржау деген аты қалған.

III.

Осы ауылды көр бүгін тамашалап,
Дәулетіне сәулеті жарасады-ақ.
Өнер жайын шертеді әрбір үйде
Құрманғазы ұстаған қара шанақ.

Асықпасаң көруге кеш қаласың,
Көрсен, тағы кемінде бес барасың.

Ақ шаңқандай ақ үйлер көз тартқанда
Көлде жүзген аққуды еске аласың.

Бұл мекенге өз басым неше келдім,
Тоя алмадым көркіне көшелердің.
Табиғатты көндірген әміріне,
Адамдары асыл ғой өсер елдің.

Үлгі менен көресің өнегені,
Қуанышқа кеудең де кенеледі.
Сахнада кешкісін ән шырқайды
Жібегі мен Жайықтың Төлегені.

Мақұл болар көруге асыққаның,
Көрсен шабыт желпиді, тасып қаның.
Жасыл нулы жағада дүрсілдейді,
Ынтық болған жүрегі ғашықтардың.

Өркен жайып, өскені дұрыс болған,
Мүсінделіп кәдімгі құрыш қолдан.
Жаса, Нұржау, жаңарып, өркен жайып,
Іргесіне бақ қонған, ырыс қонған.

Сарқылмасын тасқындап соны күшің,
Өзгелерге өнеге болып ісің.
Отау тіккен совхозды осындағы
«Октябрь» деп атаған соның үшін.

Ұлы Октябрь — ұлы есім мағыналы,
Содан барлық күш-қуат табылады
Ильич нұры жарқырап күндіз-түні
Құбырларда су жатыр ағып әні.

Дәріптеуге қойғандай сыйымды қып,
Көрген көзді көркіне сүйіндіріп,

Сәнге бөлер селоны жасыл ағаш
Жасыл көйлек қойғандай киіндіріп.

Жанға сыйлап жақсы салт, жарқын әдеп,
Қызмет еткен мәдени халқына көп.
Жазда кино қоятын театрды
Шат көңілмен атапты «Шалқыма» деп.

Шалықтаған күлкіні бақ тасыған,
Естисің сен балалар бақшасынан.
Клуб, сансыз пәтер үй салынуда
Маңғыстаудың шыққандай ақ тасынан.

Құрылыс!
Құрылыс!
Ауызда ұрандары,
Құрылыс салмай тынымды бір алмады
Сол құрылыспен биікке бой көтермек
Бұл ауылдың қанатты қырандары.

Қадам басқан әр істе алымды қып,
Жетектеген ілгері жалынды үміт.
Бұл ауылдың адамын кездестірсең
Айтқызбай-ақ тұрады жаныңды ұғып.

Мол жайылып жатады дастарқаны,
Қонағына сый қылып бас тартады.
Үлгі-өнеге, жақсылық — бәрі осында,
Ұмытылмайды қашан да жастар қамы.

Айта берсең мадақтар үлгісі көп,
Қонақтайды жақсылық жыл құсы боп.
Кейде бұлттар басады Нұржау үстін
Шөл қандыра бір ауық құйғысы кеп.

Жайнаса егер тап осы нұр ауылда,
Бір негіз бар жырымды құрауымда.

Әр әуеннің арқауы — өз бастауы
Домбыраның тұрғандай бұрауында.

Тамашаға тойдырып тастар әлі,
Күм үстіне орнатқан жас қаланы.
Бар қамқорлық, ұсыныс, бұйрық, нұсқау,
Директордан алдымен басталады.

Бірінші боп ойлайды ол адам қамын,
Әр жүректе содан соң жанар жалын.
Сыннан өткен сұңғыла білгірлікпен
Іскерлікке баулиды мамандарын.

Еңбектенген елі үшін өр екпінді,
Жасымаған ауыр жүк сүйреп түрлі.
Жаңбырдайын жаудырып алғыстарын
Жұрт мақтайды осы бір директорды.

IV.

Нар жігіт көрсең Нұржауда,
Тұп-тура тапқан екем де.
Апарар осы жыр-жолдар
Мақтаулы сол бір мекенге.

Жігері қызу жалынды,
Мейірімді және бұл ағай.
Жұрағатыңдай кәдімгі
Танисың оны сұрамай.

Жұртының жанын түсініп,
Жігермен жалын от өрген.
Қаралы болған кісінің
Қайғысын бірге көтерген.

Баршаға қуат дем бере,
Шалдығып, шаршап талмаған.

Ол барда шаруа дөңгелеп,
Жұмыс та жетім қалмаған.

Әр іспен тауып келісім,
Кетеді қолдап кірісіп.
Клубта өнер желісін,
Жүреді бас боп құрысып.

Жақсылық іске жаны ұста,
Өзгеден тұрар жақын боп.
Мүшәйра қызған жарыста
Айтысқа түсер ақын боп.

Төтеден тың іс туғанда,
Өзіңмен бірге ойласар.
Мейрамды шаттық думанда
Домбыра шертіп, той бастар.

Қыс күні боран аралас,
Қақаған аяз ақпанда,
Ертесін тұрып жалаңаш
Алады сүңгіп ақ қарға.

Барарда қойлы отарға,
Шынығып алса жаман ба?
Шығады сонсын сапарға,
Күн тумай елең-алаңда.

Шығады кейде түнімен,
Тынысын барлап малшының.
Жүреді атпен күнімен
Соқса да суық салқының.

Абдырап сасқан жоқ әлі,
Құм дауыл борап соқса да.
Міндетті түрде соғады
Мектеп пен бала бақшаға.

Айтсам мен сөздің нақ шынын,
Құрметті ол қарт пен жасқа да.
Ақсақалдарға жақсы іні,
Жас жігіттерге жақсы аға.

Жақын-ақ жанға жүрегі,
Тындай бер сырын ұйып тек.
Жаңалық десе бір елі
Қалады бойы биіктеп.

Кездесе берсе дос ұдай,
Қуанбай оған қайтер ек.
Құрметтім менің осындай —
Нұржауда өскен бәйтерек.

Кестедей тоқып көңілге
Қалдырмай бәрін тізіп ал.
Осы бір ғажап өңірде
Өшпейтін оның ізі бар.

М А З М Ұ Н Ы

Бірінші бөлім

ТУҒАН ЖЕРДІҢ ТӨСІНДЕ

Бақыт бастауы	6
Жұмысшы	7
Миллиард	—
Гындағы трактор	8
Жыр арқауы	10
Жалынды жастық	12
«Келеді елім...»	13
«Адам болу...»	14
«Ауырдың үсті...»	—
«Мұрша болмай...»	15
Көңіл көркі — туған жер	16
«О, туған жер!..»	17
«Туған жерге...»	18
Нарында	19
«Арғымақтай бәйгеде...»	—
Қанды қаза (баллада)	20
Алатау	22
Есік күзі	23

Қапал көріністері

«Баянжүрек»	25
«Ұйқыдағы ару»	—
«Тамшы бұлақ»	26
«Баянжүрек бауыры...»	27
Көктем әуендері	—
Күз : : : :	29
Үндестік	30
«Жоғалмастан әлі күнге...»	—
«Жел де керек...»	31

Ауыл көріністері	: : : :	32
Менің далам	33
«Оқтамашы мылтықты...»	35

Екінші бөлім

ЖАҚСЫЛЫҚ — ЖАН СЕРІГІМ

«Уақыт...»	38
«Жыр өнеді...»	39
«Лайық болсаң...»	40
«Бүгінгі ұрпақ...»	41
Әке сыры	: : :	42
Арнау	—
«Көрікті ғой...»	43
«Ойлаймын деп...»	—
«Кен өлкемді...»	44
«Бір ауық еркін...»	—
«Ойсыз босқа...»	—
«Аға сыйлау...»	45
«Бұл өмірден...»	—
«Аялдашы...»	46

Үшінші бөлім

АҚЫН ЖҮРЕК — АРМАНШЫЛ

Музыка	48
Қос ішек	—
«Іскер адам...»	49
Садыр палуан	50
Тілек	51
Махаббат	—
«Өзің ғой менің...»	52
«Сөз ұғыссақ»	—
«Қалқам-ау...»	—
«Сұлу жайлы...»	53
Достық әні	—

Абайға	: 54
Жүрек сыры	: 55
«Шырқап биік...»	: 57
Домбыра — ақын	: 58
Ақын мен ажал	: 59
«Көңіл — сәуле...»	—
«Ұмтылам деп...»	: 60
«Кеуделерге үнілем...»	—
«Сөз саптаудан...»	—
«Үзу де бар...»	: 61
«Ойларым...»	—
Іздер	: 62
«Сықылықтап тұрғандай...»	: 63
«Кейде мен...»	—
«Күмбездеп жырмен...»	—
«Айтайын саған...»	: 64
«Маған тағдыр...»	—
«Мені тыңдап...»	: 65
«Талмай тартып...»	: 66
Домбыра	: 67
Саранжап (баллада)	: 68
«Не кричи, не шуми»	: 71
Алтынжар	: 78
Ахмет Жұбановқа	: 74
Сүйіндік	: 75
«Туған жердің...»	—
Қара өлең	: 76
Нұржаудағы бәйтерек (толғау)	: 77

Марат Искаков

РАЗМАХ

Стихи

(На казахском языке)

Редактор *Б. Искаков.*
Художник *К. Утебаев.*
Худ. редактор *А. Сергеев.*
Техн. редактор *Н. Сайфуллина.*
Корректор *Ж. Нургожина.*

ИБ № 1666

«Сдано в набор 29.01.81. Подписано к печати 3.04.81. УГ18043. Формат 70×90¹/₃₂. Бум. тип. № 1. Литературная гарнитура. Высокая печать. Печ. л. 2,75. Усл. п. л. 3,22. Уч.-изд. л: 3,1; Тираж 3700 экз. Заказ 527. Цена ~~55 коп~~ 0»

Издательство «Жазушы» Государственного комитета Казахской ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, 480046, г. Алма-Ата, пр. Абая, 143.

Типография оперативной и билетно-бланочной продукции производственного объединения полиграфических предприятий «КИТАП» Государственного комитета Казахской ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, г. Алма-Ата, ул. К. Маркса, 15/1.

35 T. 0-18

185